

BILJEŠKE

* U paktu koji se priprema između Turske i Jugoslavije ima i jedna klauzula, koja predviđa mogućnost da učenjaci iz Jugoslavije mogu slobodno raditi u turskim arhivima i bibliotekama. Nadaje se, dakle, mogućnost nove epohe u našoj domaćoj historiografiji, čiji se veliki nedostatak sastoji upravo i u praznini, što našim historičarima nijesu pristupačni turski izvori za Južne Slovjene. U posljednje vrijeme udarile su naše naučne institucije dobrim putem. Pri akademijama u Zagrebu i u Beogradu djeluju dva turkologa gg. Olesnic i Elezović, a Univerzitet u Beogradu ima i katedru za orijentalistiku čiji je predstavnik g. prof. dr. Fehim Bajraktarević. Prije rata zaslužan je orijentalističkim nastojanjem u Sarajevu uz pok. dr. Safvet bega Bašagića g. dr. Karl Patsch (sada profesor Univerziteta u Beču), koji je i organizovao bivši Balkanski Institut pri Zemaljskom Muzeju (u kojemu i sada vrijedno rade g. direktor V. Skarić i g. Riza Muderizović). Pojavu za se čini danas naš uvaženi suradnik g. Hamdija Kreševljaković. Jedno je vrijeme iza rata bio aktivan u našoj zemlji i g. dr. Franz Babinger, profesor Univerziteta u Berlinu, kupujući i sabirajući različna »orientalia« za zbirku Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Bašagićeva zbirka prodana je u Bratislavu, jer u Jugoslaviji nije bilo razumijevanja za takovu nabavku. U zagrebačkom »Morgenblattu« g. dr. Babinger opisao je sumarno orijentalističke zbirke u Jugoslaviji, ne osvrćući se na privatne zbirke te vrste. Za zagrebačku akademijku kaže da ima oko 1400 propisno katalogizovanih komada, a o zbirci Balkan-Instituta u Sarajevu veli da ima oko 1750 komada, ali da se o njima mogu dobiti obavještenja samo iz »sasvim kratkog i manjkavog spiska«. U Zemaljskom Muzeju u Sarajevu čuva se posebno u arhivu oko 1150 rukopisa i štampanih spisa različnih muslimanskih naroda. Gazi Husrevbegova biblioteka u Sarajevu ima oko 2000 rukopisa, no vrlo skroman popis o tome. U Bitolju pak postoji biblioteka muslimanske općine sa djelomično vrijednim rukopisima. O novo osnovanoj zbirci Srpske Kr. Akademije nauka u Beogradu ne zna ništa, kao što se poblize ne izražava o zbirci u Državnom Arhivu u Dubrovniku za koji samo kaže, da je dobro opremljen blagodareći kraljevoj brizi. Oko 100 komada dubrovačkih »turcica«, koji su vraćeni iz Beča, zadržano je potom u Beogradu u rečenoj akademiji. G. prof. dr. Babinger izrazio se vrlo pesimistično o naučnom iskorišćivanju rečenoga blaga kao da ga niko ne izučava. A što se tiče predložene zabrane

izvoza muslimanskih starina, specijalno rukopisa, misli da se praktično ne će nikada moći provesti takova zabrana. »Ko se ozbiljno brine za čuvanje tih uspomena taj će se pobrinuti da one ostanu u zemlji. Ja sam uvijek smatrao svojom prvom dužnošću da svaki pojedini komad ostavim u zemlji i da se ni jedan ne prenese preko granice. Ali, ako se zaista nađe trgovac ili naučenjak koji bi htio kupovati takove rukopise za svoje lične ciljeve ili za potrebu domaćih muzeja niko mu u tom ne bi mogao stavljati ozbiljnih zapreka. Kako saznajem, nedavno je jedan Englez kupio u Bosni više muslimanskih rukopisa i vjerovatno ih iznio iz zemlje. Umjesto povike i jeftine sentimentalnosti trebalo bi s muslimanske strane pobrinuti se, da se širokim narodnim masama objasni vrijednost takvih spomenika, pa da se besplatno ili uz umjerene cijene povjere čuvanju državnih naučnih instituta. Ali isto tako trebalo bi poraditi, da se neki od mlađih muslimanskih naučenjaka u Jugoslaviji posvete proučavanju prošlosti«.

*

* Nedavno je knjižara Gustava Focka iz Leipziga ponudila Univerzitetskoj knjižnici u Beogradu na prodaju za vrijeme rata ukradeni (»zaplijenjeni«) rukopis Dušanova zakonika za 3.500 maraka. O tom slučaju piše beogradska »Politika« 12. XI. 1933. m. o.: »... U porodici popa Sime Dvoranca iz Dvorana blizu Prizrena, porodici staroj po lozi i čuvenoj po vrlini, nađena je nešto iza polovine prošloga veka hrisovulja Stevana Dečanskog izdata episkopijskoj crkvi Sv. Bogorodice u Prizrenu; i najverodostojnija recenzija Dušanovog zakonika, o kojoj je Novaković tako merodavno rekao šta predstavlja kao spomenik za kulturnu istoriju srpstva. Rukopis je našao i otkrio prizrenski učitelj Nikola Musulin. Potom je prenesen u Beograd.

Kako je rukopis došao na čuvanje vjeka-davnjoj svešteničkoj porodici u Dvorance, kroz koje je manastirske skrinje prošao, ko su ona šestorica jeromonaha, jerodakona i monaha što su na dasci njegove rastove korice stavili starim naherenim slovima svoja blagočestiva imena — sve je to neosvetljena prošlost.

Kako tako prizrenski rukopis u 165 listova, ojađen vekovima, nije ruiniran do te mere, kao, na primer, struški, atonski ili studenički prepis, to se smatra za najpotpuniji najstariji prepis Dušanova zakonika. Sa prvoga kvaterniona nedostaju mu dve listine. Na jednome drugome mestu nedostaju mu još tri listine, koje nikakvim ko-

njekturama nisu popunjene, te se »ne može prežaliti šteta što je to izgubljeno«.

Tako je rukopis došao u Beograd na čuvanje. Arhimandrit Nićifor Dučić, znalac starih spomenika, i ondašnji čuvar starih rukopisa, obraća pažnju na »Nomokanon Dušanov zakonik i odgovor carigradskog patrijarha Genadija kaluđerima sinajskog manastira na neka njihova pitanja«. Drugom prilikom N. Dučić je zabeležio da je Dušanov zakonik St. Novaković odavde prešampao nazvavši ovaj prepis »prizrenski«. Zahvaljujući ovome rukopisu, Novaković je i mogao da izda svoje kapitalno delo »Zakonik Stefana Dušana cara srpskog«. Rukopis je ovim izmirio nauci svoj dug, ali ne i svoj tribut trgovini. Potreban je bio rat, neprijateljska bezobzirnost i poslovnost knjižare Foka iz Lajpciga pa da se naš znameniti kulturni spomenik izloži prodaji po cenu od 3.500 zlatnih maraka«. — U broju od 16. XI. javlja isti list, da je rečeni kodeks ponudila na prodaju i dala u depozit neka dama iz najviših njemačkih aristokratskih krugova zapravo antikvarijatu dr. Josepha Baera u Frankfurtu na Majni pa da je g. Fock izvršio samo posredovanje.

*

* Gradski muzej u Osijeku još je u vrlo nesređenim prilikama: Numizmatička zbirka u trima sobicama u Kuhačevoj ul. (u Tvrđavi), a rimske iskopine u novogradskoj pučkoj školi, Zbirka rimskoga novca sadržava ca. 25.000 komada i ona je u najnezgodnijem postavu, obzirom barem na dolazak stranih stručnjaka. Toj je zbirca osnivač Franjo Sedlaković (trgovac drvima), koji se poslije (more patrio) preselio u Beč, ali je svoju zbirku poklonio rodnom gradu, osjećajući svoju hrvatsku dužnost. Njegov je »nasljednik« ing. Czukor (brat mu košutovac, koji je odao tajnu zakopane magjarske krunice!), no on sam nije htio naučiti magjarski te je napustio službu kod Alföld-željeznice, i ostao bez mirovine. Osim novca sabirao je i druge rimske starine. Treći zaslužni osječki numismatičar bio je C. F. Nuber. I ako su ova dva potonja muža tuđe krvi zadužili su hrvatsku kulturu. Značajno je držanje gradskih vlasti: na Mažuranovićeve vijencu u gradskoj kući još uvijek su prazna dva stana, a i jedan od njih bi zadovoljio gradske muzealne potrebe. Mladi lokalni arheološki klub »Mursa« pozabavio se akutnim osječkim muzejskim pitanjem ističući, da Osijek kao centar političkog, privrednog i kulturnog života ravne Slavonije nije za svoj muzej učinio, što je trebao učiniti, ma da gradska općina ima na pretek objekata. Zato je klub predložio, da se osječkom gradskom muzeju osigura nekoliko soba u prizemlju kuće uz Perivoj kralja Tomislava. (Isp. predlog u 24. br. mj. lista »Hrvatska Obrana«, god. XXIX.)

* U Beogradu je 31. XII. 1933. održan u Narodnom Pozorištu svoje vrste »sabor« narodnih nošnja. Tom je prilikom g. dr. M. Dragić održao predavanje u kojem je m. o istaknuo:

»U privrednom sistemu patrijarhalne zadruge žena je pretstavljala određen moralan i privredan faktor, imala je svoju specifičnu oblast rada. U toj oblasti ženskoga rada mogla je sistematski, nesmetano da razvija svoje sposobnosti, ukus i ljubav prema tome radu. I tako je u patrijarhalnoj zadruzi mlada devojka obično godinama vezla svoj zubun, pregaču, ćilimove — svoje devojčake radove. Pređu je pripremala leti, čuvajući ovce po visokim ispašama naših Dinarida i drugih planina. A u zimskim noćima, uz svetlost ognjišta brvnare ili zapaljenog luča, primitivnim sredstvima, na gruboj podlozi, stavljala je bod do boda na svojoj tkanini. I stvarala svoja tkanja krasnog sklada boja, punih lepota i postojanosti. Narodnim tkaninama podmirivana je celokupna potreba naše patrijarhalne zadruge. Zadrugarska privreda davala je sirovine. Ovim sirovinama žena je dodavala sa svoje strane: rad i trud, znanje, volju i ukus, čežnju i ljubav. Ove više primese ženske duše stvarale su od neugledne sirovine tvorevine umetničke vrednosti. Tako su naše narodne tkanine postale potreba, a ujedno ponos i radost naroda. Ali narodni život, postojan i otporan, podlozan je i dalje mnogim novim uticajima. Ovi uticaji počeli su da menjaju i život patrijarhalnih zadruga. Nije se moglo odoleti naletu događaja i novog privrednog života. Starih zadruga sve je manje i manje. Skoro ih je nestalo. Sa time treba računati, a u novim oblicima porodičnog života treba stvarati i istaći nove principe privrednog blagostanja i porodičnog morala i sreće. Raspad starih porodičnih zadruga i nov privredni život novčanog karaktera uništio je stari raspored domaćih poslova. Selo sve više oseća potrebu za unovčavanjem svojih proizvoda. U takovim momentima vrlina patrijarhalnoga može nešto da izgubi od svoje apsolutne vrednosti. Jer inokosna porodica već teže podnosi, da devojka provede dve do tri zime, spremajući lep, kitnjasti zubun. Ženi je ostalo sve manje i manje vremena za izradu ručnih tkanina. Treba orati, sejati, kopati i — prodati. A za novac, ako se dobije, nabaviće se i iz varoši nešto materije, potrebne za odeću. I tako narodna ženska tkanina počinje da malaksava u sukobu sa nečim novim. A prva žrtva ovoga sukoba bila je žena, a zatim uopšte ceo život našega sela. Pojavila se nova slika sela: Žena počinje da napušta svoju nošnju, koja joj je obično davala nimbus specifične ženske narodne lepote. Na mesto ukusnih tkanina i vezova žena sela stavlja na sebe novu odeću, proizvod fabričke industrije. I pored odvajanja žene od ognjišta kućnog zbog proizvodnje i bolieg unovčavanja po-

ljoprirodnih produkata, seljak mora biti razočaran. Unovčavanje podbacuje. Od unovčenog proizvoda jedan deo mora da se odvoji za fabričke tkanine, koje žena više ne proizvodi. A za taj novac dobija se obično fabrička tkanina najlošijeg kvaliteta. Naš narod teško oseća ovaj proces napuštanja narodne nošnje. Smatramo da se čini velika nepravda primedbom, da narod napušta svoju nošnju samo iz površnih, neopravdanih razloga: raskoši ili lenosti. Možda i ovaj element igra kadgod ulogu, ali samo sasvim podređenu. I baš u ovome vremenu naša je nacionalna dužnost da se ukočena proizvodnja narodnih tkanina opet oživi. Naša je misao da tradicionalna kućevna proizvodnja narodnih tkanina mora da dobije svoje ponovno realno značenje, da seoska žena proizvodnjom kućevnih tkanina treba da vrši novu privrednu funkciju; da kućevna nacionalna industrija treba da pretstavlja nov, svež činilac, sa kojim naše selo i naš narod treba da reaguje na današnju privrednu krizu. Ne mislimo da se zadrži progres i da se vraća na staro. Može nastupiti i potrebna reforma narodnog odela — usled novog načina privrede i života uopšte. Ali odlazak seoske žene na pijacu nije doneo selu željeno privredno dobro. Naša je želja da seljanka, čuvajući psihi i mentalitet žene, ostaje više vezana uz svoje ognjište, uz svoje dete, a da negovanjem i usavršavanjem domaće industrije kućevnih tkanina vidno pomogne privrednom stabilizovanju svoje porodice. Da u ovome radu bude obezbeđeno privredno načelo o rentabilitetu rada. Da ne sretamo jadne žene dalmatinske Bukovice i Ravnih Kotara, kako same jadno odevene prodaju trgovcima i putnicima svoju nekadašnju devojačku spremu, već da se kućevna proizvodnja organizuje i podigne na stepen naše nacionalne, sistematizovane kućevne industrije. Na ovo pitanje gledamo kao na pitanje realne narodne i državne politike. Stručnjaci su izračunali i podneli resornom ministarstvu zvaničan izveštaj, da bi kod nas oko 2 miliona žena, koje su bile primorane da napuste kućevnu proizvodnju, organizovanim radom u toku četiri zimska meseca mogle da stvore narodnoj privredi jednu milijardu dinara. Da bi se ova ideja organizovano sprovedila, tumačila i zastupala stvoreno je naše društvo »Jugoslavenska narodna nošnja«. Ciljevi su jasni, pozitivni. Smatramo da će narod ponova prihvatiti i unaprediti rad na izradi svojih kućevnih proizvoda, ako bude mogao za proizvode svoje domaće radinosti da nađe pijacu. A ovo će se postići, ako se usavrši kućevna proizvodnja tkanina tako da zadovolji potrebe svih slojeva naroda. Zbog toga »Jugoslavenska narodna nošnja« želi da radi na širenju i unapređivanju proizvodnje, obrade i prodaje svih domaćih predivnih vlakana. I to kako za domaću potrebu, tako i za izvoz. Zatim da širi potrebna

znanja i uvodi savremene sprave, kako bi se na racionalan i narodno-umetnički način vršilo pređenje, tkanje, pletenje, vezenje, bojadisanje i šaranje. Podmirivanjem potreba u odevanju u domaćim rukotvorinama i organizacijom prodaje domaćih predivnih vlakana i rukotvorina podići će se, nesumnjivo, stanje narodnog privrednog života. A žena postaje značajan privredni faktor, ne napuštajući ognjište. Naše stare patrijarhalne zadruge pretstavljale su solidne tvrđave našeg nacionalnog, moralnog i privrednog života. Verujemo da boljim organizovanjem i unapređenjem naše kućevne proizvodnje može i današnja inokosna porodica našeg naroda da pretstavlja isto tako solidnu tvrđavu nacionalnog moralnog i privrednog dobra, odolevajući bolje teškim privrednim prilikama sadašnjice. Ovo pitanje pretstavlja ujedno jedan važan problem i naše nacionalne i državne politike. Jer u životu jednoga naroda potrebna je harmonija i večiti sklad između materijalnog i duhovnog u životu«. (»Isp. opširnije u beogradskom dnevniku »Politika« 1. I. 1934.)

*

* U Kragujevcu su 5. januaria (siječnja) 1834. (po starom (julijanskom) kalendaru) počele izlaziti »Srbske Novine«, koje su od 10. julija (srpnja) nastavile izlaženje u Beogradu. Na uspomenu je o. g. priređena u Beogradu prigodna novinarska izložba, koja je prikazala stanje dnevne štampe u Jugoslaviji u prosincu 1933. Sama izložba trajala je u paviljonu društva »Cvijeta Zuzorić« od 17. do 28. I. 1934. s mottom »Sto godina naše štampe«, osvrćući se tu, dakako, na istočni dio države.

*

* Istorisko Društvo u Beogradu održalo je svoj redovni sastanak 3. II. o. g. s ovim dnevnim redom: 1) Dr. St. Stanojević: Stara srpska književnost u istorijama književnosti Angjelića, Veljković-Savkovića i Gesemanna; 2) Dr. Al. Pogođin: Osnivanje ruske države. Društvo održava svoje sastanke u staroj zgradi beogradskog univerziteta, dvorana br. 17., a iza sastanaka slijede tzv. drugarske večeri.

*

* Među ostalim novim članovima Srpske k. akademije nauka u Beogradu 12. II. o. g. izabran je za redovnog člana g. dr. Nikola Radojčić, profesor Univerziteta u Ljubljani, koji je surađivao u svoje vrijeme i u »Narodnoj Starini«. Rođen je 29. VIII. 1882. u Kuzminu. Promoviran je u Zagrebu 1907. na čast doktora filosofije. Od 1908. do 1920. bio je srednjoškolski profesor u Sr. Karlovcima. 1920. izabran je za profesora narodne historije u

ljubljskom universitetu te je danas jedan od najvršnjih domaćih povjesničara koji se naročito bavi poviješću stručne metodologije.

*

* Dne 7. III. 1934. održalo je Istorijsko Društvo u Beogradu svoj redovni sastanak s ovim dnevnim redom: a) dr. Ferdo Šišić, prof. univ. u Zagrebu: Kako je postala titula bosanske biskupije i djakovačka katedrala? — b) dr. Vladimir Mošin, priv. doc. universiteta u Beogradu: Gde su se pisale grčke povelje srpskih vladara?

*

* 25. ožujka o. g. otvorena je u zgradi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti na Zrinjskom trgu u Zagrebu retrospektivna izložba hrvatske umjetnosti (1830—1930) i povodom stoljeća postojanja Strossmayerove galerije slika. Uredništvo »Narodne Starine« nije bilo pozvano na otvaranje ove izložbe što registriamo za ilustraciju postupka prema našem časopisu u kojem su, uostalom, surađivala i surađuju i izvjesna gg. akademici. Međutim, prelazeći preko toga bilježimo po hroničarskoj dužnosti određenoj za okvir »Narodne Starine«, da je izložbeni odbor rasporedio materiju na periode. Prvi period je fiksiran na razdoblje 1830.—1860. (predilirski, ilirski i poilirski period): dvadesetak umjetnika sa neko sedamdeset radova, pretežno većinom djela nehrvatskih umjetnika kako to i pristoji tadašnjemu kulturnom stupnju u užoj Hrvatskoj. Od Hrvata ističu se Vjekoslav Karas (1821.—1858.), Karlovčarin, Marija Bedeković (udata za barona Stürmera), Karolina Mihanović i Ladislav Jelenčić. Nadalje su tu: Slovenac M. Stroy (1803.—1871.) te Slovak J. Zasche (1826. do 1863.). U svečanom govoru rekao je predsjednik akademije g. dr. A. Bazala, prof. univ., da i ako Strossmayer osnivajući galeriju umjetnina nije imao namjeru da Zagreb istakne do ugleda jugoslovenske Firenze ova će izložba ipak pokazati, da je hrvatska umjetnost ispunila znatnu ulogu u izgradnji kulture Južnih Slovjena.

*

* Perfektuiran je epilog u vrijeme rata nestalog kodeksa Narodne Biblioteke Dušanov zakonika, koji je u doba svjetskog rata otuđen kao i mnogi drugi dragocjeni spomenici. Zahvaljujući kulturnom stanovištu njemačkih državnih vlasti pomenuto narodno blago sada je vraćeno na pravo mjesto. U vrijeme povlačenja srpskih vlasti u doba rata trebao je taj primjerak Narodne Biblioteke u Beogradu da s ostalim dragocjenostima krene u Kragujevac, no teretna kompozicija nije mogla zbog ratne

pometnje da kreće iz Kragujevca. Vagon sa mnogim arhivskim dokumentima i starim rukopisima bio je bačen na sporednu željezničku prugu gde je ostao neko vreme. Na neobjašnjeni način, kada su već bili Nemci zauzeli Kragujevac, zaostala teretna kompozicija voza buknuła je u plamen. Ne znajući o čemu se radi i šta sve gori u zapaljenoj kompoziciji, g. von Vilkens (njemački oficir) naredio je svojim vojnicima da spasavaju iz plamena sve što god mogu. Iz vagona u plamenu izvučena su tada mnoga državna akta i između njih i Dušanov zakonik sa metalnom kasetom u kojoj se nalazio. G. fon Vilkens kao revnosni oficir prijavio je višim vojnim vlastima da je iz zapaljenih vagona uspeo da spase neka dokumenta. Za spasenu arhivu vojne vlasti su pokazale puno interesovanje. Ali ih zato ni najmanje nije interesovala jedna stara debela knjiga ispisana nekim neobičnim slovima, sa koricama u telečoj koži, koje je već načela crvotočina... I ne sluteći da se radi o kulturnom spomeniku neocenjivog značaja za državu koju su pregazili, neprijateljske vojne vlasti, ne znajući ni same šta da učine sa ovom neobičnom knjigom, našle su za najpametnije da je ponude samome g. fon Vilkensu za uspomenu. »Politika« (Beograd, 9. IV. 1934.) nastavlja opisom dalje:

G. fon Vilkens je uzeo staru knjigu. Knjiga je postala sastavni deo njegovog oficirskog prtljaga. Tako je prizrenski prepis Dušanovog zakonika počeo da ide zajedno sa svojim neobičnim gospodarom kroz sve peripetije Svetskoga rata.

G. fon Vilkens je, međutim, nosio sobom stari rukopis i ne sluteći šta on pretstavlja. Za njega je to bila jedna mala neobičnost koja bi trebalo da ga kao uspomena na Balkan nekad potseti na prošle dane ratovanja.

G. fon Vilkens, pošto je rat prestao da besni, počeo je mirno da živi u jednoj poljskoj varoši. Imućna plemićska porodica kojoj je on pripadao počela je po ratu da gubi svoje posede i svoje bogatstvo. Materijalne neprilike su bile na pomolu. Vreme ih je samo povećavalo. G. fon Vilkensu od svega prolaznoga imanja ostajala je netaknuta, najmanje prolazna, njegova plemićska titula. Ali, to je lepo uvideo jednoga dana g. fon Vilkens, od titule se ne živi. On je zato počeo da unovčuje najpre svoje dragocenosti i tako redom došao i na stvari manje važne. Nisu praznjene samo sobe jednog plemića sa zvučnom titulom da bi se od prodatih stvari živelo, nego su čak počeli da se pretražuju i plemićski tavani... Došlo je konačno do ekspertize u Njemačkom poslanstvu u Beogradu.

Određeni su g. dr. Aleksandar Solovjev, profesor universiteta i g. Svetozar Matić, pomoćnik upravnika biblioteke i kustos sta-

rih rukopisa. Snabdeven punomoćjem, g. Matić je zajedno sa g. dr. Solovjecom i sa g. Janzonom, savetnikom poslanstva, izvršio ekspertizu poslatoga rukopisa i o tome su sastavili protokol. Protokol ekspertize načinjen u Nemačkome poslanstvu od delegiranih stručnjaka glasi: »Videli smo 8-og februara 1934 godine jedan stari rukopis da bi ga lično pregledali i brižljivim ispitivanjem ustanovili da li se kod toga rukopisa radi o »Prizrenskom rukopisu« zakonika Cara Dušana, koji je za vreme rata nestao. Na osnovu sledećih podataka došli smo do uverenja da se nesumnjivo radi o Prizrenskom rukopisu koji je od 1869 godine čuvan u Narodnoj biblioteci u Beogradu, a koji je za vreme rata nestao: 1) Isto kao što je opisano u štampanom katalogu Narodne biblioteke od 1903 godine tako je i na ovome rukopisu ima 165 strana. 2) Na strani 107 b. stoji jedna datirana primedba iz 1590 godine... 4) Osim toga na strani 131 b. u sredini vide se jedan odeljak o širokim crveno ispisanim početnim redom isto su tako crveno ispisana sledeća dva reda. Od toga odeljka nalazi se jedan faksimil Feodora Zigelja »Zakonik Stevana Dušana« od 1872 godine a sa njim počinje pravi tekst zakona. 5) Po opisu iz knjige Stojana Novakovića (Zakonik Stevana Dušana, Beograd 1870 godine) nedostaju zakoniku dva prva lista, što se podudara i sa pokazanim primerkom. 6) Na četvrtoj strani nalazi se jedna veća šarena arabeska. 7) I na posletku, pokazani rukopis je istovetan sa izgubljenim, jer je potpuno istih srazmera 22 sa 15,5 cm. S obzirom na to da se ovde radi sa podacima za koje bi nemoguće bilo naći ih u dva različita rukopisa, sa potpunom sigurnošću smo uvereni da nikakva sumnja ne može o tome postojati da je ovo »Prizrenski rukopis Dušanovog Zakonika«. Pošto su naši stručnjaci sastavili protokol ekspertize zajedno sa savetnikom g. Janzonom i utvrdili pozitivno katalozima Narodne biblioteke čija je svojina pronađeni rukopis, potrebno je da se obave samo još neke formalnosti, pa da se stari rukopis iz Nemačkoga poslanstva preseli u Narodnu biblioteku. Dok protokol ekspertize ne bude otišao u Berlin i nemačke vlasti ne donesu definitivno odluku da se da biblioteci, rukopis ostaje na čuvanju u Nemačkome poslanstvu u Beogradu. Posle protokola o ekspertizi pitanje povratka znamenitog rukopisa u Narodnu biblioteku svodi se na pitanje forme, koja će, uostalom, biti u najskorijem vremenu zadovoljena«.

*

* U Beogradu je osnovano Društvo za proučavanje historije područja bivše Kraljevine Crne Gore. Izrađena su pravila, birana uprava, a društvo će imati dva sjedišta: u Beogradu i na Cetinju.

Uglavnom će se novo društvo baviti pribiranjem povjesne građe (isp. N. S. XII. (1933.) str. 303.). Jedna okružnica (28. III. 1934., br. 53.) kaže: »Iako je Crna Gora sticajem istorijskih događaja prestala da postoji kao samostalna državna jedinica, iako je ona sama daleko tako htjela, jer je njena najveća želja ostvarena ujedinjenjem i oslobođenjem cijelog jugoslovenskog naroda, ipak pored svega toga ona postoji i živi kao neizmerno velika istoriska stvarnost sa svojom divnom, svijetlom i značajnom prošlošću, koja je prepuna velikih događaja, vrljih i slavnih imena, uglednih samoodricanja, viteških pregnuća i nevjerovatno obimnog altruizma, i koja prema tome nikako ne pripada samo nama, našoj naciji nego, po prošlosti starih Grka i Rimljana, nauči cijelog čovječjeg društva, cijelog čovječanstva...«

*

* U Bitolju je osnovan Gradski muzej koji će biti svojina općine bitoljske a do imenovanja stalnog, plaćenog čuvara (kustosa) upravljaće njime savjetodavni odbor.

*

* U Slavonskom Brodu postoji Gradski muzej u zgradi koju je gradu poklonio bivši načelnik Horvat. Kustos muzeja je g. Julius Hofmann, koji se požrtvovno posvetio uređenju ove kulturne institucije i čija se numizmatička kolekcija nalazi također u muzeju. Ovaj brodski muzej nije strogo uzevši historijsko-arheološki i etnografski, što bi bilo poželjno, nego sadržaje i predmete različitih sadašnjih, šta više i školskih izložaba, koji bi spadali zapravo u školske kabinete i u zanatlijske domove. Nego prvi su naporu hvalevrijedno učinjeni te se zasad malobrojne starine grada Broda na Savi mogu nedjeljom vidjeti izložene u dvije dvorane. U franjevačkom samostanu ima također antikviteta te će možda biti moguće uvidjavnošću nadležnih, da i ti predmeti dođu kao deposit u muzej. Započela je i izmjena izvrsnih duplikata s muzejima u Osijeku i u Sl. Požegi. Grad Slavonski Brod pokazao je smisla i predlogom muzejske stavke u gradskom proračunu, dok će glavnu potporu dati novoosnovano »Kolo prijatelja gradskoga muzeja« u Slavonskom Brodu.

*

* U Dubrovniku je održana VIII. glavna skupština mjesnoga Hrvatskog Starinarskog Društva pod predsjedanjem g. dr. Zvonimira Bjelovučića, koji je komemorirao smrt počasnog člana Frana Radića, ističući njegove zasluge za hrvatsku arheologiju*. Tajnik dr. fra Bogoljub Velnić izvijestio je o prošlogodišnjem radu društva, isto o stanju bla-

gajne don Gjuru Krečak namjesto ot-
sutnog dr. N. Kisića. Na predlog presvj.
g. kanonika don Iva Fabrisa jednoglas-
no je ponovo izabran stari odbor. Skupštini
je pribivao policijski izaslanik g. Ilko Ra-
tković.

*

* Širom države, u provincijskim mjestima
opaža se jedna simpatična, gotovo tipična
pojava za naše vrijeme, da se, naime, na-
doknade propusti prijašnjih naraštaja osni-
vanjem lokalnih muzeja. Tako se i u Ne-
gotinu našao pobuđen vrijedan krug mjes-
nih intelektualaca koji je osnovao mjesno
muzejsko društvo sa svrhom da
pomaže istom kreirani Gradski Muzej
»Hajduk Veljko« u Negotinu. Mu-
zej ne će biti samo starinarški, nego će re-
prezentovati i okolišnu floru i faunu. Prošle
godine bila je stogodišnjica oslobođenja ne-
gotinske krajine i prigodna kulturno-histo-
rijska izložba, što je dalo povoda za rečeno
pohvalno ostvarenje stalnoga muzeja.

*

* Mjeseca svibnja o. g. pronađena je na
tavanu općinskog poglavarstva u Petrinji
stara zastava i arhiv streljačkog mjes-
nog društva. Zastava je posvećena 1816.,
dok se iz arhivskog materijala vidi da je
društvo osnovano u doba francuske okupa-
cije 1813.

*

* Epohalan pothvat učinili su gg. dr. Petar
Skok, prof. Univ. u Zagrebu, i dr. Milan
Budimir, prof. Univ. u Beogradu, osni-
vanjem instituta i revije za stu-
dij Balkana (»Revue Internationale des
Etudes Balkaniques«) sa sjedištem u Beo-
gradu. Naš časopis pratiće ovo nastojanje
s najvećim simpatijama, nadajući se da će
Južni Slovjeni kao centar Balkana zauzeti
vodeći položaj koji im pripada u kulturnoj
sadašnjici i budućnosti.

*

Narodnoj skupštini saopćeno je srpnja o.
g. da je Ministar prosvjete uputio pred-
log zakona o muzejima. Najvažnije
odredbe toga zakona ove su:

Čl. 2. Državni muzeji postoje u Beogradu,
Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Splitu, na Ce-
tinju i u Skoplju. Njihov broj, oblasti i na-
zivi određuju se uredbom koju propisuje
Ministar prosvjete. O otvaranju novih mu-
zeja i određivanju njihovih oblasti odlučuje
Ministar prosvjete po saslušanju Muzejskog
savjeta. U Beogradu spajanjem sadašnjeg
Istorijsko-umetničkog muzeja i Muzeja za
savremenu umetnost osniva se državni mu-
zej pod imenom Kraljevski muzej u Beo-

* Isp. o Frani Radiću nekrolog u »Narod-
noj Starini« (knj. XII. (1933.) str. 284. i d.).

gradu. Ovaj muzej stoji pod pokrovitelj-
stvom jednog člana Kraljevskog doma, ko-
jega u tu svrhu odredi Kralj svojim uka-
zom. Čl. 7. Pored općih uslova iz Zakona o
činovnicima moraju imati, i to direktori mu-
zeja: doktorat dotične struke, naučne radove
i najmanje 10 godina efektivne državne slu-
žbe od kojih 5 godina u muzejima; kustosi dok-
torat dotične struke, naučne radove i naj-
manje 6 godina efektivne državne službe od
kojih 3 provedene u muzejima; pomoćnici
kustosa diplomu fakulteta odgovarajuće stru-
ke i položeni državni stručni muzejski ispit.
Direktor Kraljevskog muzeja u Beogradu po-
stavlja se po prethodnoj saglasnosti Pokro-
vitelja muzeja po saslušanju Muzejskog sa-
vjeta, Čl. 10. Ako su pojedini muzejski pred-
meti tijesno vezani za izvjesno mjesto može
se odlukom Ministra prosvjete u cilju pri-
kupljanja što većeg broja objekata osnovati
u takvom mjestu lokalni muzej. Koji će se
objekti ostavljati lokalnim muzejima odlu-
čivaće direktor državnog muzeja u čijoj ob-
lasti bude osnovan lokalni muzej. Eventualne
spорове rješava Ministar prosvjete po sasu-
šanju Muzejskog savjeta. O organizaciji, po-
ložaju i kvalifikacijama osoblja kao i o iz-
državanju državnih i lokalnih muzeja i ga-
lerija Ministar prosvjete po saslušanju Mu-
zejskog savjeta, a u saglasnosti sa Ministar-
skim savjetom propisuje naročitu uredbu.
Čl. 11. Po odobrenju Ministra prosvjete mogu
se osnivati nedržavni muzeji, galerije ili
zbirke namijenjene javnosti. Oni moraju
imati svoj statut koji odobrava Ministar pro-
svjete po saslušanju Muzejskog savjeta. Ove
ustanove stoje pod stručnim nadzorom di-
rektora nadležnog državnog muzeja i moraju
imati osoblje sa kvalifikacijama koje se tra-
že za osoblje državnih i lokalnih muzeja
Čl. 12. Za muzeje, galerije i zbirke Srpske
kraljevske akademije, Jugoslavenske akade-
mije znanosti i umjetnosti kao i Univerzi-
teta i Umjetničke akademije ne važe propisi
ovog zakona. Za slučaj da ove ustanove svo-
je kolekcije povjere na čuvanje državnim
muzejima, odnosi između tih ustanova i
državnih muzeja regulisaće se Pravilnikom,
koji propisuje Ministar prosvjete. Čl. 13.
Radi čuvanja starina koje su po prirodi svo-
joj vezane za mjesto (građevine, nekropole
i sl.) može se svakom državnom muzeju
za njegovu oblast postaviti po jedan državni
konzervator starina sa doktoratom iz histo-
rije, umjetnosti ili arheologije ili arhitek-
ture. U administrativnom pogledu državni
konzervator potpada pod direktora muzeja.
Za zvanje državnog konzervatora važi sve
što je ovim Zakonom propisano za zvanje
kustosa muzeja. Čl. 15. U važnijim mjestima
Ministar prosvjete može postaviti honorarne
lokalne konzervatore koji su po svojoj struci
najbliži arheološkoj ili historijsko-umjetnič-
koj nauci ili arhitekturi. Tamo gdje postoje
lokalni muzeji, rukovaoci tih muzeja mogu

vršiti dužnost lokalnih konzervatora, Dužnost lokalnih konzervatora je ista kao i državnih konzervatora kojima su potčinjeni. Honorar lokalnim konzervatorima određuje Ministar prosvjete. Čl. 17. Iskopavanjem muzejskih objekata i spomenika i naučnim istraživanjima rukuju direktori muzeja i kustosi. Ministar prosvjete može odobriti iskopavanje i naučno istraživanje pravim i dopisnim članovima domaćih akademija nauka i nastavnicima Univerziteta. Na preporuku ovih ustanova kao i na osnovi neposredno podnijete molbe nadležnom direktoru muzeja rad na iskopavanju može se povjeriti i drugim stručnjacima van muzeja, ali samo po odobrenju Ministra prosvjete, a po saslušanju direktora muzeja. Iskopavanje spomenika preduzimaće direktori i kustosi muzeja kao i druga ovlašćena lica saobrazno propisima o čuvanju starina. Čl. 23. Kao savjetodavni organ Ministra prosvjete za sve muzejske poslove ustanovljava se Muzejski savjet. Dužnost je Muzejskog savjeta da po svima pitanjima u vezi sa ovim Zakonom daje mišljenje Ministru prosvjete bilo na njegovo traženje bilo po svojoj inicijativi. Čl. 24. Muzejski savjet sastavljen je od članova po položaju i članova imenovanih Kraljevim ukazom na tri godine. Kao članovi po položaju u Muzejski savjet ulaze direktori državnih muzeja i načelnik Općeg odjeljenja Ministarstva prosvjete. Kao imenovani članovi u Muzejski savjet ulaze: 1) po jedan predstavnik Srpske kraljevske akademije i Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti; 2) po jedan predstavnik filozofskog fakulteta prirodnačke ili historijsko-arheološke struke u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Skoplju koga izabere i predloži Savjet dotičnog fakulteta; 3) jedan pravni stručnjak uzet iz reda profesora Pravnog fakulteta ili sudija viših sudova. Za predsjednika Muzejskog savjeta postavlja se Kraljevim ukazom jedan od članova Savjeta. Potpredsjednika bira Savjet iz svoje sredine. Poslovođa Savjeta je referent za muzeje Ministarstva prosvjete. Podjelu Savjeta na sekcije i način rada u sekcijama Savjeta propisuje Ministar prosvjete Pravilnikom o poslovnom redu Muzejskog savjeta.

Ovaj zakonski predlog dugo je očekivan u našim stručnjačkim krugovima, no trebaće da se zakonodavni krugovi zainteresuju pomalo i za stvarne lične prilike i da se u vezi s njima vidi, da ne bi eventualno bilo nečijih »intendantskih«¹ prohtjeva, pa da se onda omogućiti njihovim eliminiranjem normalan rad, te da se ova osnova iznova modificira, ako bi se pronašlo, da i kod nas ima težnji što bi kolidirale nečim dosadašnjem dobrom radu. Inače ne vidimo razloga, da napose konservatori, a i lokalni muzeji, ne ostanu i dalje samostalni. Poželjno je čim manje birokratije i kancelarijskog izdovoljavanja, a više stvarnog rada i više ljubavi za nauku. A liberalnosti treba nada sve. To se sve tiče

naročito starih muzeja i konservatorskih ureda, koji imaju već i svoju tradiciju i radom zasluženu reputaciju, pa su zaslužili samostalnost.

* U okolini Niša vršila je jedna grupa američkih studenata srpnja o. g. arheološka iskopavanja pod vodstvom g. dr. Fuchsa, profesora Harvard-universiteta i uz asistenciju muzejskoga kustosa iz Beograda, g. dr. M. Grbića. Sve pronađene iskopine istraživači su odlučili predati Niškom Muzeju s rezervom prioriteta naučne publikacije. Uz arheologijsko interesovanja kupi ova američka ekspedicija još i folklorski materijal iz Jugoslavije koji želi objelodaniti u svojoj zemlji.

* U tzv. bosanskoj Krajini sa središtem u Bihaću zavlada je manija prekopavanja starih gradina. Ljudi traže, naravno, staro blago. Odjek ekonomske krize naveo je na pretraživanje mnogih humaka i očitih gradina. Tako su i dva jarana, Hasan i Feto Ponjević, istraživali Cvijinu Glavicu na koju ih je napatuo — kako piše »Jutarnji List«² 8. VIII. o. g. — Vejsil Muhamedagić iz Pećigrada. Kopali su pet dana, Feto pronašao čup starog mletačkog novca u tom skloništu starih razbojnika i hajduka, a Hasan, drug, za njim. Kad ga nije sustigao prijavio je slučaj sreskom načelstvu u Cazinu. Pitanje je, šta se dalje dogodilo s nalazom. Nedostatak muzejskog zakona u Jugoslaviji doводи do toga, da iz inozemstva nude našim muzejima i privatnim sabiračima kod nas pronađeni stari novac.

* U 30. svesku »Narodne Starine«³ (XII. (1933.) str. 65. i d.) opisao je upravnik Muzeja Matice Srpske u Novom Sadu g. Franjo Malin* instituciju kojom upravlja (u Sokolskoj ulici, u palači »Trandafil«). U razgovoru sa suradnikom novosadskog »Jugoslovenskog Dnevnika«⁴ (VI., br. 121) istaknuo je program zavoda. »Zavičajni muzeji predstavljaju prošlost i život dotične oblasti. Takav muzej ne sme da bude mrtva zbirka, nego duhovna svojina celog naroda, u prvom redu naroda dotičnog kraja... Kad bismo u novcu hteli izraziti vrednost Matičina muzeja onda bi morala suma iznositi 6 miliona dinara, samo što je za unikate, raritete, dragocenosti i dokumente teško odrediti pravu vrednost. Najveći i najvažniji deo muzeja je biblioteka sa čitaonicom. Ona danas ima 32.000 dela u preko 60.000 svezaka... Prosečno godišnje dolazi u biblioteku 25.000 čit-

* O obitelji Malin isp. studiju g. Gj. Szabó-a u 32. sv. N. S. (XII, 1933.) »O jednoj staroj kući i starim ljudima u Zagrebu« (str. 179. i d.).

tača. Čitaonica ima preko 150 časopisa... Kako je to jedina javna biblioteka i čitaonica, Matica ne prima ni od koga pripomoći, u grad Novi Sad snizio je još prošle godine priličnu sumu na neznatnu dotaciju od 12.000 Din. Na značaj se javne biblioteke zaboravilo, kao što se zaboravilo i na socijalnu i humanu ulogu, koju imaju javne čitaonice za siromašnu školsku omladinu i za siromašne intelektualce... Galerija slika ima 254 dela. Sam g. Joca Vujić iz Sente, počasni član Matice Srpske, dao je 40 originalnih slika velike vrednosti... Sve druge muzejske zbirke takođe su osnovane. Mnoge od njih ne mogu biti izložene, jer nema dovoljno mesta, potrebnih prostorija».

* 31. kolovoza navršilo se stô godina od rođenja Natka Nodila (* 31. VIII. 1834. u Splitu) jednog između vođa hrvatskog preporoda u Dalmaciji i nekadašnjeg sveučilišnog profesora u Zagrebu. Mornarski sin, svršio talijansku gimnaziju u rodnóm gradu, 1861. suplent splitske gimnazije iza kako je poput ogromnog broja poslije laičke inteligencije u Dalmaciji pokušao da bude klerik. N. saučenik je bio Mihovil Pavlinović, koji je na nj mnogo uticao, a imao da se bori protiv dalmatinskih autonomaša (Slavo-Dalmati, N. Tommaseo i dr.), što su zazirali od hrvatskog i srpskog narodnog imena i protivili se ujedinjenju Dalmacije s banskom Hrvatskom (čemu je i austrijska vlast trajno pogodovala). Nodilo je 1862. otpušten iz državne službe. Vođe provincijalnog narodnog pokreta (narodne stranke) Miho Klaić, Pavlinović, Kosta Vojnović i dr. počeli su tada izdavati uz Strossmayerovu materijalnu pomoć list »Il Nazionale« u Zadru (sijelu pokrajinske vlade i sabora) te povjere Nodilu uređništvo koje je napustio 1867. Grad Zagreb ga je odlikovao počasnim građanstvom. Na ustuk talijanskim »gabinetti di lettura« (kasinama) započese se pod dojmom borbe s autonomašima osnivati narodne čitaonice (»Slavjanska čitaonica« u Splitu 30. IX. 1862., potom u Zadru i dr.). Austrijska policija na celu s namjesnikom baronom Mamulom progonila je nemilo Nodila i »Narodni List«, (koji je talijanskim jezikom agitovao kod italijanaša). Ujedinjenje Italije dotično otpor papinske države izazvao je rascijep među narodnjacima u Dalmaciji te je došlo do formacije katolika (Pavlinović, Vojnović) i pravoslavnih (Sava Bjeladinović). Nego je Nodilo sve do 1873. ipak surađivao u »Narodnom Listu«, ali se vratio školi i historijskoj nauci, učiteljujući u zadarskoj gimnaziji sve do otvorenja sveučilišta u Zagrebu kamo je 1874. godine pozvan kao prvi profesor na katedru opće historije. Potom je postao i članom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Na sveučilištu je predavao redovno do 1901. a onda je po molbi umi-

rovljen. Među naučnim radovima ističu se poglavito ovi: Postajanje svjetovne papinske vlasti ili 50 godina talijanske historije, 724—774 (Zagreb 1878.); Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka (»Rad«, knj. 65., g. 1883.); Religija Srba i Hrvata (»Rad«, knj. 77, 79, 81, 84, 85, 89, 91, 94, 99 i 101); Historija srednjega vieka za narod hrvatski i srpski, I—III, Zagreb 1898.—1905.). Objavio je i čislo dubrovačkih ljetopisaca u akademskoj seriji »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium«. Nodilo je bio i odličan predavač i izvrstan esejista. 1907. je izabran za predsjednika Društva hrvatskih književnika. U borbi »Matice Hrvatske« protiv »mladih« stao je na stranu potonjih. Njegovi »Eseji« izišli su u Bojničićevoj »Prosvjetnoj Biblioteci« g. 1918., dok je dr. F. Šišić još 1912. u »Hrvatskom Kolu« (VII.) priopćio plastičan Nodilov životopis. (Isp. još od dr. Šišića o Nodilu u »Ljetopisu« Jugoslavenske akademije sv. 33. (1919.) i u zagrebačkim »Novostima« 31. VIII. 1934.).

Sa pazara u Skoplju

„NARODNA STARINA“ sv. 33., XIII. knj., 1-2. br.
U ZAGREBU, 29. IX. 1934.

VLASNIK, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK:
Dr. JOSIP MATASOVIĆ
PROF. UNIV. U SKOPLJU.

TISAK »TIPOGRAFIJA« D. D., ZAGREB.